

ENTΓΚΑΡ ΜΟΡΕΝ

ΜΑΣ ΔΙΝΕΙ Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ;

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ανδρέας Παππάς

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Λογοτεχνικά δοκίμια

Σειρά «Στοχασμοί»

Εντγκάρ Μορέν, *Μας δίνει η Ιστορία μαθήματα;*

Τίτλος πρωτοτύπου: *Y a-t-il des leçons de l'Histoire?*

Μετάφραση: Ανδρέας Παππάς

Διόρθωση: Γιώργος Προεστός

Σελιδοποίηση: Κωνσταντίνος Καπένης

Copyright© Éditions Denoël, 2025

Copyright© για την ελληνική γλώσσα, Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε.

(Εκδόσεις Πατάκη), Αθήνα, 2025

Πρώτη έκδοση στη γαλλική γλώσσα από τις εκδόσεις Éditions

Denoël, Παρίσι, 2025

Πρώτη έκδοση στην ελληνική γλώσσα από τις Εκδόσεις Πατάκη,

Αθήνα, Μάιος 2026

Κ.Ε.Τ. Ζ976 Κ.Ε.Π. 313/26

ISBN 978-618-07-1919-2

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ.

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ. ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ.

ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΠΡΩΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Μια πράξη μπορεί να έχει αποτελέσματα αντίθετα από τα προσδοκώμενα	11
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΑΘΗΜΑ: Δεν υπάρχει έγκυρη αξιολόγηση χωρίς αυτοαξιολόγηση	14
ΤΡΙΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Το απρόσμενο μπορεί να συμβεί	18
ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Ένα ιστορικό γεγονός δεν έχει ποτέ ένα μόνο αίτιο	21
ΠΕΜΠΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Οι μύθοι και η επίδρασή τους στην Ιστορία	25
ΕΚΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Η απίστευτη μοίρα της Ρωσικής Επανάστασης	45
ΕΒΔΟΜΟ ΜΑΘΗΜΑ: Το έθνος είναι σχετικά πρόσφατη επινόηση	51

ΟΓΔΟΟ ΜΑΘΗΜΑ: Η λογική της Ιστορίας δεν είναι συχνά παρά εκ των υστέρων εξορθολογισμός της	56
ΕΝΑΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Υπάρχουν περιπτώσεις όπου οι ολετήρες είναι παράλληλα και μεγάλοι εκπολιτιστές	63
ΔΕΚΑΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Τίποτα πιο ανθρώπινο αλλά και πιο απάνθρωπο από τον πόλεμο	65
ΕΝΔΕΚΑΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Ένας άνθρωπος μπορεί να αλλάξει την πορεία της Ιστορίας	68
ΔΩΔΕΚΑΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Ήρωες και άγιοι	80
ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Ένα μόνο βήμα μπορεί να χωρίζει τον ενθουσιασμό από την αποδοκιμασία	83
ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Η ιστορική πραγματικότητα του φαντασιακού	88
ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Η υλική πρόοδος δε συνεπάγεται και ηθική πρόοδο	95
ΔΕΚΑΤΟ ΕΚΤΟ ΜΑΘΗΜΑ: Οι πόλεμοι είναι συνδυασμός τυχαίων γεγονότων και νομοτελειών	105
ΤΑ ΜΑΘΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ	115
ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ	119

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στους *Άθλιους*,* ο Βικτόρ Ουγκό γράφει ότι, από τη στιγμή που η γνήσια Ιστορία τα ψάχνει όλα, το ίδιο πρέπει να κάνει και ο καλός ιστορικός.

Το ουσιαστικό νόημα αυτής της επισήμανσης του Ουγκό είναι ότι τόσο η Ιστορία όσο και ο ιστορικός αρδεύονται από ποικίλα πεδία και από ποικίλες πηγές: από τις λεγόμενες ανθρωπιστικές επιστήμες, από απομνημονεύματα και μυθιστορήματα, ακόμα και από τις φυσικές επιστήμες – όπως δείχνει η περίπτωση του κλίματος, του οποίου τα «καπρίτσια» έχουν ενίοτε πολύ σημαντικές επιπτώσεις στα ιστορικά γεγονότα.

* Στον Δ' τόμο, 7ο βιβλίο («Η αργκό»). (Σ.τ.μ.)

Ήδη από την περίοδο των πανεπιστημιακών σπουδών μου, η ενασχόλησή μου με την Ιστορία επηρέαζε καθοριστικά τον τρόπο σκέψης μου· άλλωστε, η προσέγγιση μέσα από το πρίσμα της Ιστορίας είναι αδιαμφισβήτητη σε οτιδήποτε έχω γράψει. Επίσης, κατά τη διάρκεια του μακρού βίου μου δεν έπαψε ποτέ να με απασχολεί το ερώτημα αν υπάρχουν «μαθήματα» που μπορούμε να αντλήσουμε από την Ιστορία· το ερώτημα, δηλαδή, που κυριαρχεί στο ανά χείρας βιβλίο και που του δίνει τον τίτλο του.

ΠΡΩΤΟ ΜΑΘΗΜΑ

*Μια πράξη μπορεί να έχει αποτελέσματα
αντίθετα από τα προσδοκώμενα*

Αυτό το συνειδητοποίησα για πρώτη φορά ως πρωτοετής φοιτητής στη Σορβόνη το 1940, ακούγοντας τον Georges Lefebvre, καθηγητή ειδικευμένο στην Ιστορία της Γαλλικής Επανάστασης.

Η αριστοκρατία έθεσε σε κίνηση τις διαδικασίες για τη σύγκληση των Γενικών Τάξεων από τον Λουδοβίκο ΙΣΤ', λόγω των μεγάλων δυσκολιών που αντιμετώπιζε η οικονομία της χώρας και με στόχο να ανακτήσει την ισχύ που είχε χάσει επί Λουδοβίκου ΙΔ'. Έως τότε, η σύγκληση

των Γενικών Τάξεων ευνοούσε πάντοτε την ενότητα μεταξύ αριστοκρατίας και κλήρου εις βάρος της λεγόμενης Τρίτης Τάξης. Ωστόσο, ήδη από τον Μάιο του 1789 οι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης πέτυχαν να υπολογίζονται οι ψήφοι όχι κατά τάξη αλλά «με το κεφάλι». Με δεδομένο ότι οι αντιπρόσωποί της ήταν περισσότεροι, στις 17 Ιουνίου 1789 η Τρίτη Τάξη μπόρεσε έτσι να επιβάλει την αυτοαναγόρευση των Γενικών Τάξεων σε Εθνοσυνέλευση. Η Επανάσταση είχε αρχίσει.

Και, αν η αριστοκρατία έχασε έτσι την εξουσία την οποία επιδίωκε να ανακτήσει, ο Λουδοβίκος ΙΣΤ', αντί να εξαναγκαστεί απλώς σε κάποιες δημοσιονομικές μεταρρυθμίσεις, τα έχασε όλα.

Εντυπωσιασμένος, μάθαινα έτσι από τον Le-febvre, τον καθηγητή μου, πως μια ενέργεια, μια πράξη μπορεί να έχει αποτέλεσμα εντελώς αντίθετο από το προσδοκώμενο.

Αυτή την ιδέα, που με επηρέασε καθοριστικά,

θα την αποκαλούσα αργότερα «οικολογία της πράξης», θέλοντας με αυτό τον όρο να δείξω ότι τα αποτελέσματα μιας πράξης, μιας ενέργειας, εξαρτώνται και από τα συμφραζόμενα, από το «περιβάλλον» στο οποίο επιτελείται αυτή, από τις αλληλεπιδράσεις της με άλλες ενέργειες.

Αυτό το «μάθημα» το έχω δει να επιβεβαιώνεται τόσο σε προσωπικό επίπεδο, όσο και στο πολιτικό, οικονομικό και στρατιωτικό πεδίο. Και βέβαια, επιβεβαιώνεται πανηγυρικά από την Ιστορία, είτε πρόκειται για τους Περσικούς Πολέμους τον 5ο αιώνα π.Χ., όταν η πανίσχυρη Περσική Αυτοκρατορία απέτυχε να υποτάξει μεταξύ άλλων πόλεων και τη (συγκριτικά) μικρή Αθήνα, όπου η νίκη κατά των Περσών θα οδηγήσει σύντομα στην άνθηση τόσο της δημοκρατίας όσο και της φιλοσοφίας, είτε για την αποτυχία του σχεδίου του Χίτλερ να κατακτήσει τις περιοχές της Ευρώπης που κατοικούνταν από Σλάβους.